

DĖL XXI-OSIOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMOS

XXI-osios Vyriausybės programoje numatyta rengti nacionalinę Lietuvos konkurencingumo skatinimo strategiją, tačiau dalis programos nuostatų tikslui didinti konkurencingumą prieštarauja.

Konkurencingumas kyla ne iš strategijų skaičiaus, o iš sąlygų žmonėms ir įmonėms investuoti, dirbti, ir kurti vertę; todėl Vyriausybės programos¹ nuostatas būtina vertinti pagal tai, ar ji išplečia šias galimybes, ar jas susiaurina.

Siekiant nuosekliai stiprinti Lietuvos ekonomikos, saugumo ir gerovės augimo pamatus, Vyriausybės programą tobulinti svarbu trimis pagrindinėmis kryptimis:

1. Neapmokestinti įmonių investicijų ir grįžti prie proporcinio gyventojų pajamų apmokestinimo;
2. Pertvarkyti nedarbo ir socialinių išmokų sistemą sumažinant nedarbo spąstus bei subalansuojant darbo migracijos reguliavimą;
3. Saugoti ekonominę laisvę ir sąžiningą konkurenciją atsisakant iniciatyvų, didinančių valstybės dalyvavimą ekonomikoje.

Ekonominei gerovei ir produktyvumui būtina konkurencinga mokesčių sistema

„Parengsime teisės aktų pakeitimus, numatančius pelno mokesčio sistemos pertvarką, siekiant sudaryti galimybes neapmokestinti reinvestuojamo pelno.“

Kai kapitalas ir investiciniai projektai gali lengvai rinktis tarp skirtingų jurisdikcijų, investuojamo pelno apmokestinimas tampa tiesioginiu Lietuvos konkurencingumo trūkumu. Šiuo metu Lietuva yra vienintelė Baltijos šalis, apmokestinanti ne tik įmonių paskirstytą pelną, bet ir investicijoms bei rezervams skirtą pelną. Bendra mokestinė našta paskirsčius pelną gali siekti iki 29 proc., kai Estijoje 22 proc., Latvijoje – 20 proc.

Tikslą paskatinti investicijas įgalintų paskirstytojo pelno mokesčio modelis, įgyvendintas kaimyninėse šalyse. Taikant šį modelį, apmokestinamas tik iš įmonės „išimamas“ pelnas, einamųjų investicijų ir įmonėje kaupiamų finansinių rezervų neapmokestinant. Toks apmokestinimo modelis leidžia įmonių investicijas padidinti beveik per pusę, lyginant su Lietuvoje galiojančia pelno mokesčio sistema².

¹ Lietuvos Respublikos Seimas. Dėl Dvidešimt pirmosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. Nutarimas Nr. XV-1157, 2026 m. liepos 14 d. e-Seimas.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d6d67bb7f7111f19655fb04e2f4d972>.

² Lietuvos laisvosios rinkos institutas. „Nuo trumpalaikių korekcijų prie konkurencingų sprendimų – palyginamoji pelno mokesčio modelių analizė.“ 2026 m. balandžio 1 d.

Paskirstytojo pelno mokestis taip pat ženkliai supaprastina mokestinę apskaitą bei panaikina sudėtingai reglamentuotų ir administracines sąnaudas kuriančių mokestinių nuostatų poreikį. Todėl jis leistų užtikrinti, kad „verslo, tiek planuojančiųjų investuoti Lietuvoje apmokestinimo sistema būtų paprasta, aiški ir stabili“³.

Tarpinis modelis – reinvestuojamo pelno neapmokestinimas – kompromisinis sprendimas, kuris įgalintų įmones investuoti daugiau. Taikant šį modelį, į investicijas nukreipta uždirbto pelno dalis, būtų apmokestinta 0 proc. tarifu. Toks pelno mokesčio modelis leistų įmonėms investuoti penktadaliu daugiau, lyginant su dabar galiojančia pelno mokesčio sistema. Greta investicijų neapmokestinimo, svarstyтина galimybė neapmokestinti ir ateities investicijoms kaupiamų rezervų.

Lyginant su XX-osios Vyriausybės programa, išnyko nuostata: „Siekdami išlaikyti mokestinės sistemos stabilumą ir patrauklumą investicijoms, neįvesime naujų mokesčių.“

Atsisakius nuostatos užtikrinti mokesčių sistemos stabilumą, prieš atliekant bet kokius pokyčius būtina atlikti išsamų šiemet įsigaliojusių mokestinių pakeitimų *ex-post* vertinimą. Progresinio gyventojų pajamų apmokestinimo plėtra jau sudavė skaudų smūgį Lietuvos ekonomikos konkurencingumui, dėl to turėtų būti detalai įvertinta ir koreguojama ar atšaukiama.

Aukštesni ribiniai tarifai – šiuo atveju 25 ir 32 proc. – didina pajamų perkėlimo, veiklos formos keitimo ir darbo pasiūlos mažėjimo rizikas. Per metus nuo mokestinių įstatymų pakeitimų priėmimo Seime (2025 m. gegužė – 2026 m. gegužė), mokesčius mokančių fizinių asmenų Lietuvoje sumažėjo 34,5 tūkst., o A klasės pajamas uždirbančių mokesčių mokėtojų dar daugiau – 62 tūkst.

Gyventojų pajamų mokesčio progresyvumas tiesiogiai prieštarauja Vyriausybės programoje įtvirtintam tikslui vykdyti konkurencingumo ir produktyvumo didinimo politiką. Konkurencingą apmokestinimą ir teisingą mokestinės naštos paskirstymą užtikrintų proporcinė gyventojų pajamų apmokestinimo sistema, atitinkanti Mokesčių administravimo įstatyme nustatytą mokesčių mokėtojų lygybės prieš įstatymą principą. Mokesčiai turėtų būti proporcingi sukurtai vertei – uždirbtoms pajamoms, netaikant diskriminacinių tarifų skirtingiems pajamų dydžiams.

<https://lri.lt/nuo-trumpalaikiu-korekciju-prie-konkurencingu-sprendimu-palyginamoji-pelno-mokescio-modeliu-analize/>

³ Lietuvos Respublikos Seimas. *Dėl Dvidešimt pirmosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos*. Nutarimas Nr. XV-1157, 2026 m. liepos 14 d. e-Seimas.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d6d67bb7f7111f19655fb04e2f4d972>.

Gyventojų pajamų apmokestinimo progresyvumas turėtų būti vertinamas ne tik pagal trumpalaikį poveikį biudžeto pajamoms, bet ir pagal poveikį aukštos kvalifikacijos darbuotojų pasiūlai, mokestinės bazės tvarumui ir mokesčių sistemos paprastumui. Didėjant ribiniam pajamų mokesčio tarifui, didėja paskatos mažinti darbo apimtį ar veiklą vykdyti kitose jurisdikcijose. Proporcinis pajamų apmokestinimas šias rizikas mažintų, kartu užtikrindamas, kad daugiau pajamų uždirbantys asmenys absoliučia suma sumoka daugiau mokesčių.

Lietuvos konkurencingumą riboja opus darbuotojų trūkumas, nulemtas nesubalansuotų socialinės apsaugos ir migracijos sistemų

„Socialinės apsaugos ir mokesčių sistema turi kurti aiškias paskatas dirbti, kelti kvalifikaciją ir kurti darbo vietas, kartu išlaikydama veiksmingą paramą pažeidžiamiausiems gyventojams. Dirbančio žmogaus padėtis neturi būti blogesnė nei nedirbančio.“

Ekonomikos konkurencingumą užtikrinanti socialinė politika turėtų skatinti žmones dirbti ir kurti vertę. Socialinės apsaugos sistemos tikslas turėtų būti ne ilgalaikis darbingo žmogaus išlaikymas už darbo rinkos ribų, o jo savarankiškumo atkūrimas. Išmokos netekus darbo reikalingos laikinai apsaugoti nuo staigaus pajamų praradimo, tačiau jos neturėtų padaryti grįžimo į darbą finansiškai neapsimokančiu sprendimu.

Aukštas nedarbas kuria įtampą darbo rinkoje – per pastaruosius penkerius metus laisvų darbo vietų skaičius išaugo perpus, tačiau nedarbas laikosi ties 7 proc. Reikšminga dalis įmonių negali rasti pakankamai darbuotojų ir veikti pilna apimtimi. Dėl to, būtina pertvarkyti nedarbo draudimo išmokų sistemą įtraukiant pažeidžiamas gyventojų grupes į darbo rinką ir užtikrinant, kad išmokas gautų tik realiai darbo ieškantys asmenys.

Duomenys rodo, jog Lietuvoje nedarbo spąstų rodiklis yra aukščiausias ES⁴ – kai kurie žmonės iš išmokų gali pragyventi geriau nei dirbantys žmonės. Žmogus, kuris dirbdamas „į rankas“ gautų 1 093 eurus, išėjęs iš darbo ir sudėjęs nedarbo išmoką su būsto nuomos kompensacija, gali gauti 1 143 eurus. Jeigu įsidarbinus asmens pajamos beveik nepadidėja ar net sumažėja, socialinės apsaugos sistema pakerta motyvaciją dirbti net ir tada, kai darbo vietų yra.

Tikslą didinti gyventojų užimtumą ir mažinti darbuotojų trūkumą pasiekti padėtų užtikrinimas, jog nedarbo draudimo sistema išties veikia kaip draudimas, suteikiantis finansinę pagalbą netikėtai netekus darbo ir praradus pajamas, pavyzdžiui, dėl įmonės restruktūrizacijos. Šį principą dalinai įgyvendintų nedarbo išmokos mokėjimo atidėjimas iš darbovietės išėjusiems savo noru. Pavyzdžiui, Lenkijoje, kurioje nedarbo lygis daugiau nei per pusę žemesnis nei

⁴ Eurostat, „Tax rate on low wage earners - Unemployment trap“, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_nt_unemtrp/default/table?lang=en

Lietuvoje, darbuotojui iš darbo išėjus savo iniciatyva, išmoka skiriama tik po 90 dienų, o darbo netekus dėl darbuotojo kaltės, laukimo laikotarpis pratęsiamas iki 180 dienų⁵.

Prie teisingesnės nedarbo draudimo sistemos prisidėtų ir darbo stažo reikalavimo ilginimas pakartotinai išmokas norintiems gauti asmenims – pakartotinai darbo išmoka galėtų būti mokama pradirbus ne 12 mėn, o bent 24 mėn. Pažymėtina, jog šiuo metu už minimalų mėnesinį atlyginimą pradirbus 12 mėn. ir į nedarbo draudimo fondą įmokėjus 181 eurą įmokų, galima gauti net 5 188 eurus išmokų – 28 kartus daugiau, nei siekia įmokos. Ilgesnio stažo reikalavimas pakartotiniams bedarbiams užtikrintų, kad prieš įgydami teisę į išmoką, išmokų gavėjai prie fondo prisidėtų daugiau.

„Užtikrinsime racionalią ir gerai kontroliuojamą migracijos politiką. Švietimo, asmens sveikatos priežiūros sektoriuose, privačiame sektoriuje aštrėja darbuotojų trūkumo problema, todėl stiprinsime Lietuvos diasporos grįžimą skatinančias priemones ir formuosime ilgalaikę ir nuoseklią darbuotojų iš trečiųjų šalių įdarbinimo ir leidimų gyventi Lietuvoje suteikimo politiką [...]“

Darbuotojų trūkumą Lietuvoje aštrina ne tik nedarbo išmokos, bet ir griežtai suvaržyta darbo migracijos sistema – darbdaviai turi ribotas galimybes atsivežti jiems trūkstamų darbuotojų, ypač į tas darbo vietas, kurių šalies gyventojai nebenori rinktis. Problemas kuria ne tik įdarbinimo kvotos, bet ir administracinė našta, reikalaujanti pateikti detalią užsieniečio kvalifikacijos ir patirties dokumentaciją.

Ekonomikos konkurencingumui būtina užtikrinti galimybes rasti pakankamai darbuotojų. Prie to prisidėtų anksčiau migracijos sistemoje galiojusios tvarkos grąžinimas, kuri leido darbdaviams pateikti informaciją apie užsieniečio kvalifikaciją arba darbo patirtį, o ne abu. Taip pat, siekiant įgyvendinti Vyriausybės programoje nustatytą tikslą „ypač daug dėmesio skirti tolygiai regionų plėtrai“, derėtų koreguoti įdarbinimo kvotos taikymą leidžiant neįtraukti į jos apimtį tų užsieniečių, kurių gyvenamoji vieta ir darbovietės vieta yra tuštėjančiose savivaldybėse, kuriose gyventojų prieaugio tendencijos neigiamos. Kartu tai leistų užtikrinti tolygesnį migrantų pasiskirstymą šalies teritorijoje.

Atsižvelgiant į tai, jog darbuotojų trūkumo problemą sprendžia tik tie migrantai, kurie dirba, svarbu užtikrinti, jog visi darbo pagrindu į Lietuvą atvykę žmonės patys save išlaikytų ir prisidėtų prie viešųjų finansų. Universalios socialinės išmokos (vaiko pinigai, parama būsto nuomai, socialinė pašalpa ir kt.) ir valstybės lėšomis finansuojamos socialinės paslaugos (pvz. privalomasis sveikatos draudimas) gali paskatinti į Lietuvą atvykti migrantus, kurie nedirba, naudojantis teise į prieglobstį arba teise į šeimų susijungimą. Dėl to, svarbu peržiūrėti socialinių išmokų ir viešųjų paslaugų teikimo reglamentavimą, pavyzdžiui,

⁵ Government of Poland, „Unemployment benefit“, Your Europe, žiūrėta 2026 m. gegužės 29 d., <https://www.gov.pl/web/your-europe/unemployment-benefit>

svarstant nesuteikti trečiųjų šalių piliečiams teisės į socialines išmokas ar sveikatos draudimą, apmokamą valstybės lėšomis.

Konkurencingumą ir produktyvumą įgalina ekonominė laisvė ir sąžininga konkurencija, o ne valstybinė verslininkystė

„Įvertinsime galimybes tobulinti teisinę bazę, leidžiančią veikti valstybinėms vaistinėms ligoninėse“

Vien nuosavybės formos pakeitimas savaime neužtikrina nei mažesnių kainų, nei geresnio paslaugų prieinamumo. Dėl to, prieš steigiant valstybines vaistines būtina įrodyti konkrečią problemą, kurios negalima išspręsti rinkoje veikiančių vaistinių paslaugomis ir viešaisiais konkursais. Turint omenyje, kad vaistinių tinklas Lietuvoje jau yra tankus, o kompensuojamųjų, t.y. gydymui ir sveikatai būtinų vaistų kainos ir priemokos jau griežtai sureguliuotos teisės aktais, nėra aišku, kokią naudą valstybinės vaistinės suteiktų sveikatos sistemai.

Kaip ligoninių skyriai veikiančioms vaistinėms ekonominis tvarumas nebūtų būtinybė, nes veiklos nuostolius būtų galima dengti iš bendro ligoninės biudžeto. Dėl to, ne rinkos sąlygomis veikiančios valstybinės vaistinės būtų subsidijuojamos kitų gydymo paslaugų sąskaita. Valstybinės vaistinės galėtų būti subsidijuojamos tiesioginėmis ir netiesioginėmis priemonėmis, pavyzdžiui, nemokamai arba pigiau naudotis ligoninių, kurioms priklausytų, patalpomis. Dėl to, konkurencija tarp tokių valstybinių ir įprastų vaistinių būtų nesąžininga.

„Sukursime Eksporto fondų fondą, skirtą vystomojo bendradarbiavimo šalims, kuris teiks finansavimą ir lengvatines paskolas užsienio valstybėms [...]“;

„Įtrauksime nacionalinį plėtros banką (ILTE) į prieinamo būsto fondo Lietuvoje plėtrą [...]“;

„sudarysime sąlygas [...] investicinius projektus finansuoti [...] tarpininkaujant nacionaliniam plėtros bankui“.

Kuo daugiau erdvės ekonomikoje užima viešasis sektorius, tuo mažiau jos lieka privačiai iniciatyvai ir sąžiningai konkurencijai. Neproporcingas valstybės dalyvavimas finansų rinkoje kelia riziką, kad ekonominiai sprendimai būtų grindžiami ne rinkos logika ir investicijų efektyvumu, o politiniais motyvais. Dėl to, valstybės finansavimo plėtra savaime nedidina

ekonomikos konkurencingumo. Jos nauda priklauso nuo to, ar priemonė sprendžia aiškiai įrodytą rinkos spragą, papildo privatų finansavimą ir sukuria didesnę vertę, nei kainuoja mokesčių mokėtojams.

Svarstant plėsti nacionalinio plėtros banko veiklą, būtina įrodyti, kad jo teikiamos paslaugos padengia rinkos trūkumą, t.y. pasiūlo tokias priemones, kurių nėra galima įsigyti iš privačių finansų įstaigų. Iki šiol toks vertinimas, Valstybės kontrolės teigimu, ne visada buvo atliekamas tinkamai: „47 proc. (14 iš 30) įgyvendinamų finansinių priemonių poreikio ar išankstinio (ex ante) vertinimo dokumentuose pagrįstos nepakankamai: nurodyta tik priemonės paskirtis ir (ar) finansavimo projekcija, nėra paaiškinimų dėl nustatyto finansavimo trūkumo ir poreikio“⁶.

Investicijas finansuojančios finansų įstaigos ar privatūs investuotojai rizikuoja savo pačių kapitalu, dėl to yra tiesiogiai suinteresuoti atsirinkti tokius projektus, kurie generuos didžiausią ekonominę grąžą ir nebus nuostolingi. Nuostoliai verčia nutraukti neperspektyvius projektus, o pelnas rodo, kad ištekliai panaudoti kuriant ištis vertingą ir ekonomiką praturtinantį produktą. Kai kapitalą lengvatinėmis sąlygomis skirsto valstybė, šis pelno ir nuostolio mechanizmas susilpnėja – tokių investicinių projektų rizika perkeliama ne konkrečiam investuotojui, o mokesčių mokėtojams bendrai. Dėl to, projektų atranką gali vis labiau lemti politiniai prioritetai, o ne projekto ekonominė grąža, kartu poveikis konkurencingumui ir produktyvumui.

APIBENDRINIMAS

Siekiant įgyvendinti Vyriausybės tikslą tapti „viena konkurencingiausių ir produktyviusių ekonomikų regione“, būtina teikti prioritetą įmonių investicijų neapmokestinimui. Šiuo metu Lietuva yra vienintelė reinvesticijas apmokestinanti Baltijos šalis – tai mažina šalies konkurencingumą ir įmonių galimybes investuoti į produktyvumo didinimą.

Ekonomikos konkurencingumo didinimui taip pat svarbu išspręsti darbuotojų trūkumo problemą, ribojančią įmonių plėtrą ir galimybes dirbti išnaudojant visą potencialą. Tam, pirmiausia, būtina mažinti nedarbo spąstus, įkalinančius žmones bedarbystėje. Prie darbuotojų trūkumo mažinimo prisidėti gali migracijos sistemos subalansavimas. Galimybė lengviau rasti reikalingus darbuotojus leistų įmonėms sukurti daugiau vertės.

⁶ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Finansinių priemonių (paskolų, garantijų, rizikos kapitalo investicijų) taikymas teikiant valstybės paramą. Veiklos auditas, 2025 m. balandžio 4 d. <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24303/finansiniu-priemoniu-paskolu-garantiju-rizikos-kapitalo-investiciju-taikymas>

Galiausiai, būtina saugoti ekonomikos konkurencingumo ir produktyvumo augimo pamatus – laisvą rinką ir privačią iniciatyvą. Tam būtina vengti intervencijų, kuriančių nesąžiningą konkurenciją tarp privataus ir viešojo sektoriaus. Valstybė turėtų tam tikrą funkciją vykdyti ar paslaugą teikti tik tada, kai jos negalima užtikrinti laisvoje rinkoje. Vyriausybės vaidmuo – ne pakeisti valstybės kūrėjus, o sudaryti jiems sąlygas veikti ir prisiimti atsakomybę.